

a	b	$s = \frac{1}{2}(a+b)$	$f(s)$
3,1416	4,6810	3,9113	-2,9422
3,9113	4,6810	4,2962	-2,0341
4,2962	4,6810	4,4886	-0,0954
4,4886	4,6810	4,5848	3,2095
4,4886	4,5848	4,5367	1,0963
4,4886	4,5367	4,5126	0,4271
4,4886	4,5126	4,5006	0,1508
4,4886	4,5006	4,4946	0,0244
4,4886	4,4946	4,4916	-0,0361
4,4916	4,4946	4,4931	-0,0062
4,4931	4,4946	4,4939	0,0089

Nulový bod leží v intervalu $(4,4931; 4,4946)$ a číslo $x_1 = 4,493$ je aproximací kořene s přesností 10^{-3} . Pokud bychom náš výpočet prodloužili, získali bychom nulový bod s přesností 10^{-7} jako $x_1 = 4,4934095$. ♥

```
procedure Bisect (f: funkce; var left: real; var right: real );
var midpoint, eps: real;
```

```
begin
eps:=1e-8;           {zadani presnosti vypoctu}
repeat
midpoint:=(left+right)/2;   {vypocet stredniho bodu}
if f(left)*f(midpoint)>0 then left:=midpoint
else right:=midpoint;
until abs(right-left)<eps;
end;
```

Pokud procedura úspěšně proběhne, je hledaný nulový bod bodem intervalu $(left, right)$. Délka intervalu je přitom menší než požadovaná přesnost eps .

Věta 2.6. (O hodnotách spojitě funkce) *Nechť $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ je spojitá na (a, b) a v (a, b) není žádný nulový bod. Pak buď $\forall x \in (a, b)$ je $f(x) > 0$ nebo $\forall x \in (a, b)$ je $f(x) < 0$.*

Věta 2.7. (O obrazu spojitě funkce) *Nechť $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ je spojitá na libovolném intervalu I , pak $f(I)$ je opět interval nebo jednoprvková množina.*

Věta 2.8. (O spojitosti inverzní funkce) *Nechť $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ je spojitá a ryze monotonní na intervalu I . Pak f^{-1} je spojitá na $f(I)$.*

3. DERIVACE FUNKCE

Definice 3.1. *Nechť $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ je definována na nějakém okolí $U(a)$ bodu $a \in \mathbb{R}$. Pokud existuje limita*

$$\lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(a+h) - f(a)}{h} = f'(a), \quad (D)$$

nazýváme ji derivací funkce f v bodě a . Analogicky jako limity zprava, resp. zleva se definují derivace zprava v bodě a , resp. derivace zleva v bodě a a značíme je $f'_+(a)$, resp. $f'_-(a)$.

- Pokud je hodnota limity (D) vlastní, jedná se o vlastní derivaci. V případě nevlastní hodnoty mluvíme o nevlastní derivaci.
- Hodnota derivace a její existence je lokální vlastnost funkce.
- Pokud zavedeme $x = a + h$, lze limitu (D) přepsat na tvar

$$f'(a) = \lim_{x \rightarrow a} \frac{f(x) - f(a)}{x - a}.$$

- Uvědomme si, že pokud existuje limita, je určena jednoznačně, tedy každá funkce má v libovolném bodě nevyše jednu derivaci.
- Mějme funkci

$$f : y = f(x), x \in D(f) \text{ a množinu } D' = \{x \in D(f) \mid \text{existuje vlastní } f'(x)\}.$$

Pak $f' : y = f'(x), x \in D'$ je také funkce a můžeme uvažovat o její derivaci v bodě $a \in D' \subset D(f)$. Derivaci $(f')'(a) = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f'(a+h) - f'(a)}{h}$ budeme nazývat *druhou derivací funkce v bodě a* a budeme ji značit $f''(a)$.

Definice 3.2. *Nechť $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ má vlastní derivaci $f^{(n-1)}$, $n \in \mathbb{N}$ v nějakém $U(a)$, $a \in D(f)$, pak definujeme n -tou derivací funkce v bodě a jako*

$$f^{(n)}(a) = (f^{(n-1)})'(a),$$

pokud má pravá strana smysl. Dále klademe $f^{(0)} = f$.

3.1. Základní vlastnosti derivace.

Věta 3.1. *Nechť $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, $a \in \mathbb{R}$. Funkce f má v bodě a derivaci $f'(a)$ právě když má v bodě a obě jednostranné derivace a platí $f'_+(a) = f'_-(a) = A$. Je pak $f'(a) = A$.*

Věta 3.2. *Má-li $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ v bodě $a \in \mathbb{R}$ vlastní derivaci zprava $f'_+(a)$, je v tomto bodě spojitá zprava.*

Věta 3.3. *Nechť $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ má v bodě $a \in \mathbb{R}$ vlastní obě jednostranné derivace (není nutné, aby si byly rovny). Pak f je v a spojitá.*

Věta 3.4. (O derivaci součtu, součinu a podílu) *Nechť $f, g : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ mají v $a \in \mathbb{R}$ vlastní derivace $f'(a)$ a $g'(a)$. Pak*

- (1) $(f + g)'(a) = f'(a) + g'(a)$,
- (2) $(f \cdot g)'(a) = f'(a) \cdot g(a) + f(a) \cdot g'(a)$,

Je-li navíc $g(a) \neq 0$, platí

$$(3) \left(\frac{f}{g}\right)'(a) = \frac{f'(a) \cdot g(a) - f(a) \cdot g'(a)}{g^2(a)}.$$

Věta 3.5. (O derivaci složené funkce) *Nechť $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ má vlastní derivaci v bodě $a \in \mathbb{R}$ a $g : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ vlastní derivaci v bodě $f(a)$. Pak existuje vlastní derivace složené funkce $g \circ f$ v bodě a a je*

$$(g \circ f)'(a) = g'(f(a))f'(a).$$

Věta 3.6. (O derivaci inverzní funkce) *Nechť $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ je spojitá a ryze monotonní na intervalu $\mathbf{I}$, nechť f^{-1} je její inverzní funkce na $\mathbf{I}$ a nechť a je vnitřní bod $\mathbf{I}$. Jestliže $f'(a) \in \mathbb{R}^* \setminus \{0\}$, pak*

$$(f^{-1})'(f(a)) = \frac{1}{f'(a)}.$$

3.2. Derivace elementárních funkcí.

Tabulka základních derivací

	f	f'	$D(f)$	$D(f')$	Poznámka
1.	const.	0	$\mathbb{R}$	=	
2.	x^n	nx^{n-1}	$\mathbb{R}$	=	$n \in \mathbb{N}$
3.	x^z	zx^{z-1}	$\mathbb{R}$	=	$z \in \mathbb{Z}$
4.	x^a	ax^{a-1}	$(0, \infty)$	=	$a \in \mathbb{R}$
5.	e^x	e^x	$\mathbb{R}$	=	
6.	a^x	$a^x \ln a$	$\mathbb{R}$	=	$a \in (0, \infty)$
7.	$\ln x$	$\frac{1}{x}$	$(0, \infty)$	=	
8.	$\log_a x$	$\frac{1}{x \ln a}$	$(0, \infty)$	=	$a \in (0, 1) \cup (1, \infty)$
9.	$\sin x$	$\cos x$	$\mathbb{R}$	=	
10.	$\cos x$	$-\sin x$	$\mathbb{R}$	=	
11.	$\operatorname{tg} x$	$\frac{1}{\cos^2 x}$	$\mathbb{R} \setminus \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \{(2k+1)\frac{\pi}{2}\}$	=	
12.	$\operatorname{cotg} x$	$-\frac{1}{\sin^2 x}$	$\mathbb{R} \setminus \bigcup_{k \in \mathbb{Z}} \{k\pi\}$	=	
13.	$\arcsin x$	$\frac{1}{\sqrt{1-x^2}}$	$\langle -1, 1 \rangle$	$(-1, 1)$	
14.	$\arccos x$	$-\frac{1}{\sqrt{1-x^2}}$	$\langle -1, 1 \rangle$	$(-1, 1)$	
15.	$\operatorname{arctg} x$	$\frac{1}{1+x^2}$	$\mathbb{R}$	=	
16.	$\operatorname{arccotg} x$	$-\frac{1}{1+x^2}$	$\mathbb{R}$	=	

"=" označuje rovnost definičních oborů $D(f) = D(f')$

Obecná pravidla pro derivování funkcí

	$F(x)$	$F'(x)$	
I.	$f(x) + g(x)$	$f'(x) + g'(x)$	(derivace součtu funkcí)
II.	$c \cdot f(x)$, c je konstanta	$c \cdot f'(x)$	(derivace násobku funkce)
III.	$f(x) \cdot g(x)$	$f'(x) \cdot g(x) + f(x) \cdot g'(x)$	(derivace součinu funkcí)
IV.	$\frac{1}{g(x)}$	$-\frac{g'(x)}{g^2(x)}$	(derivace převrácené funkce)
V.	$\frac{f(x)}{g(x)}$	$\frac{f'(x) \cdot g(x) - f(x) \cdot g'(x)}{g^2(x)}$	(derivace podílu funkcí)
VI.	$f(g(x))$	$f'(g(x)) \cdot g'(x)$	(derivace složené funkce)
VII.	$e^{f(x)}$	$e^{f(x)} \cdot f'(x)$	
VIII.	$\ln f(x)$ (pro $f(x) > 0$)	$\frac{f'(x)}{f(x)}$	
IX.	$f(x)$ (pro $f(x) > 0$)	$f(x) \cdot (\ln(f(x)))'$	(logaritmické derivování)
X.	$f(x)^{g(x)}$	$f(x)^{g(x)} \cdot \left(g'(x) \cdot \ln f(x) + g(x) \cdot \frac{f'(x)}{f(x)} \right)$	(podle log. derivování)

Diferenciál funkce

Častou úlohou v matematické analýze je aproximovat danou funkci f nějakou jednodušší funkcí g , která se v jistém smyslu od f liší minimálně, tj. aby vzdálenost $|f(x) - g(x)|$ byla malá. Předpokládejme, že funkce f je definovaná v jistém okolí bodu x_0 . Hledejme jednoduchou funkci g , spojitou v bodě x_0 tak, aby platilo

$$f(x_0) = g(x_0) \quad \text{a} \quad \lim_{x \rightarrow x_0} \frac{|f(x) - g(x)|}{|x - x_0|} = 0.$$

Chyba aproximace by tak byla v okolí bodu x_0 minimální. Jednou z nejjednodušších funkcí je $g : y = ax + b$. Aby tato funkce splnila první podmínku, musí být ve tvaru

$$g(x) = f(x_0) + a(x - x_0).$$

V tom případě má druhá podmínka tvar:

$$\lim_{x \rightarrow x_0} \frac{|f(x) - f(x_0) - a(x - x_0)|}{|x - x_0|} = 0.$$

Pro $x - x_0 = h$ pak

$$\lim_{h \rightarrow 0} \left| \frac{f(x_0 + h) - f(x_0) - ah}{h} \right| = 0.$$

Pokud taková funkce $\lambda : \lambda(h) = ah, h \in \mathbb{R}$ existuje, nazveme ji diferenciál.

Definice: Nechť $f : M \rightarrow \mathbb{R}, M \subset \mathbb{R}$, a nechť x_0 je vnitřním bodem množiny M . Říkáme, že funkce f má diferenciál v bodě x_0 , existuje-li lineární funkce $\lambda : \lambda(h) = ah$, kde $h \in \mathbb{R}$, že platí

$$\lim_{h \rightarrow 0} \left| \frac{f(x_0 + h) - f(x_0) - ah}{h} \right| = 0.$$

Značíme jej $df(x_0)$.

Věta: Funkce f je diferencovatelná (má diferenciál) v bodě x_0 , právě když má v bodě x_0 vlastní derivaci. V tomto případě je diferenciál určen jednoznačně $df(x_0) = f'(x_0)h$, kde $h \in \mathbb{R}$.

Pozn.: Můžeme tedy psát $f(x_0 + h) \doteq f(x_0) + f'(x_0)h$.

Příklad: Určete přibližnou hodnotu $\sqrt{4,1}$.

Zvolme přírůstek $h = 0,1$, pak $\sqrt{4,1} = \sqrt{4 + 0,1}$.

$$f(x) = \sqrt{x}, \text{ pak } f'(x) = \frac{1}{2\sqrt{x}}, \text{ pro } x \in (0, \infty).$$

Tedy $f'(4) = 0,25$ a $df(x_0) = f'(4) \cdot 0,1 = 0,025$.

Celkem tedy $\sqrt{4 + 0,1} \doteq \sqrt{4} + 0,025 = 2,025$.